

LID MI ŘÍKÁ

EVITA

Životní příběh Evy Perónové

Josef Opatrný

LID MI ŘÍKÁ

EVITA

Životní příběh Evy Perónové

Josef Opatrný

LID MI ŘÍKÁ

EVITA

Životní příběh Evy Perónové

Josef Opatrný

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Tato kniha vznikla na Univerzitě Karlově v rámci programu
PROGRES Q 09: Historie – Klíč k pochopení globalizovaného světa.

© Josef Opatrný, 2019

Cover Illustration © Žaneta Kortusová, 2019

Cover Art © Žaneta Kortusová, 2019

Photos © Archiv autora, Wikimedia Commons, 2019

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2019

ISBN 978-80-7557-223-3 (print)

ISBN 978-80-7557-790-0 (ePub)

ISBN 978-80-7557-791-7 (mobi)

ISBN 978-80-7557-792-4 (pdf)

Milovaným vnoučatům Lízince a Richardovi

Obsah

Úvodní poznámka	9
Země pro chudé imigranty z Evropy a bohaté nevěsty evropských elit	21
Statkářská dcerka z nemanželského lože	39
Hubeňoučké děvčátko	55
Konec hladových let	73
Opravdová sláva – Kateřina Veliká i Panenská královna	91
Po Perónově boku do světa politiky	113
Nejhorší dny jejího života	125
Perón nebo Braden	133
První dáma	147
Na cestách ve službách šatníku a státu	157
Odbory	189
Volební právo žen a jejich politická strana	205
Nadace	219
Do dalších voleb hlavy státu	255
Nemoc, nebo vražda?	269
Epilog	299
Summary	313

Úvodní poznámka

Patnáctého října roku 1951 začal prodej publikace vydané buenosaireským nakladatelstvím Ediciones Peuser ve výjimečně vysokém – třísettisícovém – nákladu, jež Argentinci a Argentinky okamžitě vykoupili a žádali další edici. Podle očekávání se dočkali a v následujících měsících se na pultech knihkupectví v celé zemi objevovaly exempláře nových vydání. Kongres navíc rozhodl, že se kniha stane povinnou četbou na všech argentinských školách a různé spolky a nadace ji bezplatně distribuovaly ve městech i na venkově. *La razón de mi vida (Smysl mého života)* Evy Perónové se tak dostal k milionům čtenářů, kteří si mohli také přečíst oslavné recenze v tisku.

Novináři prezentovali text jako autobiografické dílo manželky prezidenta Juana Dominga Peróna, což ovšem odporovalo realitě. Ve skutečnosti napsal knihu uznávaný španělský spisovatel a publicista Manuel Penella de Silva. Svoje autorství později potvrdil společně s obdivem k Evitě: „Když jsem psal knihu, myslel jsem na ni – feministickou bojovnici – a ne na perónistický režim. I když byla redakce originálu v každém případě moje, každým písmenem odpovídala jejímu ideálu a duchu boje.“¹ Práce na knize začala někdy v polovině roku 1950, přibližně po roce

¹⁾ Svědectví Manuela Penelly de Silva viz: BORRONI, Otelo – VACCA, Roberto, *La vida de Eva Perón. Tomo I, Testimonios para su historia*, Buenos Aires 1970, s. 295.

předložil autor omezenému okruhu Evitiných spolupracovníků i samotné protagonistky její první verzi, již po připomínkách v některých pasážích podstatně pozměnil. Hlavní slovo v diskusi nad původím textem měl lékař, básník, dramatik a politik z těsné Perónovy blízkosti Raúl Mendé, navrhl inkorporaci části Perónových vzpomínek jako samostatné kapitoly² a požadoval, aby se v práci častěji vyskytovalo Perónovo jméno. Rukopis v upravené podobě pak představili 4. dubna 1951 vybrané společnosti v prezidentské rezidenci. Mezi hosty seděl i nizozemský princ Bernhard. Nepřijel do Buenos Aires samozřejmě proto, aby si vyslechl četbu knihy věnované hostitelce, byť považal text za „povznášející“. Přivezl pro Evitu Velký kříž Řádu Oranžsko-Nasavského, ale ani jeho předání nebylo zřejmě hlavním důvodem cesty přes Atlantik, přijel patrně především kvůli jednání o prodeji zbraní argentinské vládě. Text přednesený v rezidenci pak prošel poslední, vlastně jazykovou úpravou, provedl ji Mendé, jehož úkolem bylo korigovat Penellův jazyk do argentinské varianty španělštiny. Nezanedbatelnou výhodou zde navíc představoval i „ženský způsob psaní“ charakterizující jinak Mendéovy texty.³ Tuto verzi potom Eva Perónová podepsala a nakladatel ji představil jako její vlastní životopis.

Uváděné autorství tedy neodpovídalo realitě a stejně tomu bylo s žánrovým zařazením. *Smysl mého života* není totiž biografii ani autobiografií. Údajů o životě domnělé autorky zde totiž najde čtenář naprosté minimum, jsou navíc prezentované zpra-

²) Srov. PERÓN, Juan Domingo, Sobre mil elección, kap. XI, in: PERÓN, Eva, *La razón de mi vida*, Buenos Aires 1951 (citováno podle Edición digital www.elortiba.org, colectivo de cultura popular 2011) kap. XI, s. 42nn.

³) Srov. GALASSO, Norberto, *Yo Fui el Confesor de Eva Perón: Conversaciones con el Padre Hernán Benítez*, Rosario 1999, s. 54.

vidla tak nejasně, že se z nich hodnověrný životopis vůbec nedá poskládat, s textem lze ovšem pracovat jako s cenným pramenem pro zkoumání autorčiných názorů a ilustraci některých okamžiků v jejím životě. Opakovaně vydávaná kniha (vydání přitom nejsou identická) tak představuje ve skutečnosti pouze prezentaci mínění nejlivnější ženy argentinské historie na různé stránky života Argentiny, zejména na sociální poměry v zemi, ale také na vztahy této regionální mocnosti se světem. První sféru charakterizují „autorčiny“ sympatie k nejchudším vrstvám argentinské společnosti, s nimiž se podle svých opakovaných tvrzení plně ztotožňovala, v druhé pak nijak nezastírala odstup, či přímo nepřátelství vůči Spojeným státům americkým.

Z knihy pochopitelně citovali, a dodnes citují, všichni životopisci Evy Perónové, velmi často právě věty odrážející její vztah k nižším a nejnižším vrstvám argentinské společnosti na straně jedné a elitám na straně druhé. Pro první používá výraz *descamisados*. V doslovném překladu bez košilí, což ovšem neodpovídá významu slova, jak ho najdeme v textech a projevech družky a pak manželky argentinského politika. *Descamisados* košile měli, ne ovšem košile odpovídající společenským požadavkům poloviny 20. století. Nenosili bílé košile k tmavému obleku, ale barevné košile bez límečků v pracovním oblečení továrních dělníků. Jejich majetkové poměry jim nedovolovaly jiné oblečení než pracovní, které se tak stávalo uniformou této vrstvy argentinské společnosti pro dny všední i sváteční.⁴

⁴⁾ Protože výraz *descamisado* nelze do češtiny odpovídajícím způsobem jednoduše přeložit a používání opisu by činilo stylistické potíže, ponecháme v textu po tomto výkladu španělské slovo, které tak často užívala protagonistka této práce a je běžně užíváno i v odborné literatuře.

Druhý pól této společnosti představovala pro Evu Perónovou vrstva, již nazývala s viditelným odstupem „oligarchií“. Oligarchie si nepřivlastňovala jen výsledky práce *descamisdos* a přírodní bohatství země, ale navíc je zaprodávala do zahraničí. Vždy, když Perónová o této vrstvě píše či mluví, lze z jejích slov cítit nejen zmiňovaný odstup, ale přímo nenávisť. Nezapomínala přitom poznamenat, že toto nepřátelství pociťovaly obě strany. „Co se pak týče nepřátelství oligarchie, mohu se jenom smát. A přitom se ptám. ‚Proč mne oligarchie odmítá? Pro můj chudý původ? Pro mé umělecké působení?‘ Brala snad tato vrstva lidí někdy tady nebo v jakékoli části světa na tyto věci ohled, pokud se týkalo manželky prezidenta? Oligarchie nebyla nikdy nepřátelská k nikomu, kdo jí mohl být k užitku. Pro opravdového oligarchu neznamenal nikdy moc a peníze nic špatného. Pravda je jinde: Naučila jsem se od Peróna volit neprošlapané cesty, nechtěla jsem následovat starý model prezidentovy manželky. Navíc, kdo mne trochu zná, neříkám, že teprve teď, ale už dřív, kdy jsem byla jen prosté argentinské děvče, ví, že nebudu hrát nikdy nějakou komedii v salónech oligarchie. Proto jsem se nenarodila. Naopak, v mém srdci bylo vždycky upřímné odmítnutí pro ‚tento druh divadla‘.“⁵⁾

Vzhledem k realitám Argentiny druhé čtvrtiny 20. století, v němž Eva Perónová působila a prezentovala svoje názory, může překvapovat, že v podstatě nebrala v úvahu velkou část obyvatel Argentiny žijící a pracující na venkově. Vysvětlení lze snad hledat ve faktu její sebeidentifikace s městským prostředím. Sice se na venkově narodila, ale už v útlém dětství se s matkou a sourozenci odstěhovala do provinčního města a ve svých patnácti

⁵⁾ PERÓN, E., *La razón...*, s. 65.

letech opustila i to. Odešla do velkoměsta, které už nikdy neopustila, a pokud na venkov vůbec kdy vzpomněla, jistě ne jako na ztracený ráj.

Druhým důvodem může být její bezmezný obdiv, či dokonce adorace, jež nebyly patrně přes exaltovanou prezentaci předstírané, ale hluboce pociťované, vůči manželovi a nakonec i argentinskému prezidentovi Juanu Domingu Perónovi. Lze je spatřit v řadě jejích textů a projevů, kde psala a promlouvala stejně jako v úvodu *Smyslu mého života*: „Tato kniha vytryskla z toho nejin-
timnějšího v mém srdci. Jejými stránkami mluvím o svých poci-
tech, myšlení a mém vlastním životě, ve všem, co jsem tu napsala, i ten nejméně všímavý z mých čtenářů nenajde nic jiného než postavu, duši a život generála Peróna a moji vroucí lásku k němu osobně a jeho boji. Mnozí mi vyčítají, že jsem všechno tohle napsala a myslela jen na něj; a já předem doznávám, že je to pravda, pravda pravdoucí. A mám pro to svoje důvody, svoje silné dů-
vody, které nikdo nemůže diskutovat ani zpochybňovat: nebyla jsem a ani nejsem víc než skromná žena [...] vrabeček v ohrom-
ném hejnu vrabců [...] a on byl a je gigantický kondor, který létá vysoko a jistě mezi mraky a blízko Boha.“⁶

Perón se přitom při hledání opory během svého vstupu do politiky orientoval na segment společnosti dosud opomíjený politickými elitami – tovární dělníky. Prostřednictvím odborů v nich skutečně získal oddané stoupence a tito *descamisados* záhy naprosto propadli kouzlu krásné družky plukovníka argentinské armády, kandidáta v prezidentských volbách a nakonec i prezidenta. Stala se pro ně uctívanou a milovanou *Evitou*, jíž také chtěla zůstat, jak o tom mluvila opakovaně ve *Smy-*

⁶ Tamtéž, s. 8.

slu mého života. „Když jsem se rozhodla být ‚Evitou‘, rozhodla jsem se jít cestou mého lidu. Teď, čtyři roky po tomto rozhodnutí, je pro mne lehké dokázat, jak dobře jsem udělala. Nikdo, jenom lid, mi neříká Evita. Navykli si tak mi říkat jen ‚descamisados‘. Ministři, političtí šéfové, velvyslanci, podnikatelé, úředníci, intelektuálové atd., kteří mne navštěvují, jsou zvyklí říkat mi ‚paní‘, někteří z nich mi říkají ‚Excelence‘ nebo ‚nejdůstojnější paní‘ a také někdy ‚paní prezidentko‘. Nevidí ve mně než Evu Perónovou. Descamisados, naopak, mne neznají jinak než Evitu. Tak jsem se jim na druhé straně představila v den, kdy jsem přišla na setkání s těmi nejponiženějšími mojí země a řekla jim, že bych dala přednost být Evitou před manželkou prezidenta, pokud by jim tato Evita pomohla zmírnit nějakou bolest nebo setřít slzu.“⁷ Jistě měla statisíce stoupců i na venkově, bylo to ale město, kde jí při milionových shromážděních provolávali slávu a vyslovovali ochotu vzdát se pro ni kdykoli vlastního života.

V části městského prostředí jí však na druhou stranu nejen hluboce opovrhovali, ale také bytostně nenáviděli a oba tyto póly se projevují také ve stávající literatuře. Jeden z nejcitovanějších autorů o Perónovi a jeho době⁸ tak napsal, že byla osobností tak jedinečnou, že je obtížné srovnat ji s jinými ženami tohoto století, aby pak pokračoval: „V životě Evity se pohybuje její biografie na nejasném půdorysu, v němž se oficiální mytologie a opoziční pomlouvání srážejí s různými úmysly, identickým výsledkem je ale nejasnost.“⁹ Uzavírá potom širším hodnocením. „Nebyla

⁷) Tamtéž, s. 68.

⁸) LUNA, Félix, *Perón y su tiempo*, I–III, Buenos Aires 1984.

⁹) LUNA, F., *Perón y su tiempo*, I, s. 434n.

jen Perónovou družkou, ale jedním z nejcharakterističtějších a určujících prvků perónistického režimu.“¹⁰

Z této skutečnosti pak plyne jednoznačná výzva pro všechny, kdož by se chtěli Evitou seriózně zabývat, musí tak činit v širším kontextu historie Argentiny druhé třetiny 20. století. O Evě Perónové byly přitom především v Argentině, ale i jinde ve světě, už napsány desítky knižních publikací a stovky časopiseckých studií.¹¹ Vycházely o ní romány, byly natočeny filmy, vytvořeny divadelní hry i muzikály. Asi nejslavnější, Webberovo a Riceovo dílo,¹² zná i české publikum, které mělo příležitost si přečíst v překladu dvorní překladatelky argentinského spisovatele Abela Posseho Blanky Stárkové i jeho románové ztvárnění osudů jedné z nejvýraznějších osobností 20. století nejen v Argentině pod názvem *Evita: příběh vášně a utrpení Evy Perónové*.¹³

O to překvapivěji může znít konstatování, že o prvních patnácti či sedmácti letech života v této době Evy Duarte Ibaruren, nemluvě o jejích rodičích a sourozencích, existuje velmi málo věrohodných informací. Až do roku 1955 uváděli její životopisci dokonce dvě odlišná data narození, 7. květen 1922 a 7. květen 1919, přičemž první bylo cílenou falzifikací. I seriózní autoři a autorky přinášejí ale další rozporné časové údaje, bez pokusu o vysvětlení citují svědectví současníků objektu

¹⁰⁾ Tamtéž, s. 435.

¹¹⁾ Srov. níže bibliografická poznámka na stranách 309–311.

¹²⁾ WEBBER, Andrew Lloyd – RICE, Tom, *Evita*, 1976.

¹³⁾ POSSE, Abel, *Evita: příběh vášně a utrpení Evy Perónové*, Praha 1996. V Praze přitom nevyšel jen překlad této práce, Abel Posse ji v Praze dokonce i napsal v době, kdy zde působil jako argentinský velvyslanec. Větší část textu psal pravděpodobně ve vile Miloše Havla na Barrandově, jež sloužila v této době jako rezidence argentinského zastupitelského úřadu.

svého zájmu, která si protiřečí, přisuzují Evě Duarte významnou, či dokonce hlavní roli na událostech, jichž se nemohla účastnit, protože byla fyzicky mimo místa, kde k událostem došlo. Podle hagiografie, ale i části odborné literatury tak přispěla podstatnou měrou k organizaci odborové demonstrace 17. října 1945 považované za rozhodující okamžik Perónovy politické dráhy. Další historikové ovšem pochybují, že v onen den vůbec byla v Buenos Aires, a ona sama dodává jejich slovům váhy tvrzením o bezútěšné samotě, v níž onen den prožívala.¹⁴

Zatímco pak otazníky nad životními daty do jejího odchodu do Buenos Aires a v prvních měsících života v hlavním městě lze lehce vysvětlit odkazem na její původ – nemanželských dětí žijících v chudobných podmínkách byly v meziválečné Argentíně tisíce a věrohodné údaje lze v jejich případě opravdu těžko dohledávat –, rozpory v líčení její činnosti v době, kdy začala patřit k argentinským celebritám, nutno hledat v konstrukcích jak jejích nekritických obdivovatelů, tak zapřisáhlých nepřátel. Psali o ní pravdu, pravděpodobně znějící dohady i naprosté výmysly. Někdy zlovolné, jindy ve snaze zvětšit její slávu, v nichž se často těžko orientují i ti, kdož usilují o reálné představení této neobyčejné ženy. Její vliv na události v Argentíně poloviny 20. století byl obrovský stejně jako její význam pro postavení žen v politickém životě Latinské Ameriky. I pro některé Evitiny velké stoupenky byla myšlenka na její kandidaturu v prezidentské kampani v roce 1951 ještě příliš smělou úvahou ve společnosti, která si teprve zvykala na realitu volebního práva žen. Právě její činnost, a smrt, kardinálně změnila názor Argentinců, a Latinoameričanů vůbec, na účast žen ve velké politice. Třetí Perónova manželka

¹⁴⁾ PERÓN, E., *La razón...*, s. 31n.

Duarte *bro. d. b.*
14

AÑO 1919

Folio 425

LIBRO DE BAUTISMOS

DE LA

Capellanía Vicaria de Ntra. Sra. del Pilar

GENERAL VIAMONTE

En *veintim*
del mes de *Noviembre* del año de
mil novecientos *diez y nueve* el Pbro.
Carmelo Bricone bautizó
a *Sra. Maria*

que nació el día *siete*
del mes de *Mayo* del
año de mil novecientos *diez y nueve*
hij. *natural* de Dn. *Juan Duarte*

natural del País
y de Dña. *Juana Harquesu*
natural de *País*

domiciliados en *este Partido*; siendo
sus padrinos: Don *Antonio Roblespepe*
y Dña. *Paz Roblespepe*

El Capellán Vicario - *Suargado*
Pbro. Carmelo Bricone

Anotaciones según el Código:

*Certifico que es
copie fiel de
original*

P. Roberto Pera Weir
P. ROBERTO PERA WEIR
O. S. B.
ADMINISTRADOR PARROQUIAL

Křestní list Evy Duarte uložený na matrice, 21. listopadu 1919.
(Zdroj: Roblespepe, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0)

Isabela tak mohla jen díky Evičce kandidovat ve volbách roku 1973 vedle svého manžela na funkci viceprezidentky a po jeho smrti v úřadě vstoupit do *Casa Rosada – Růžového domu*, sídla argentinské hlavy státu, jako nejvyšší představitelka země.

Eva Perónová sice nemohla ještě v roce 1951 v prezidentských volbách kandidovat, právě ona však otevřela tuto možnost pozdějším prezidentkám v Panamě, Chile, Brazílii, Kostarice či Argentíně. Mireya Elisa Moscoso Rodríguez, Michelle Bacheletová, Dilma Rousseff, Laura Chinchilla nebo Cristina Fernándezová už nekandidovaly se svými manžely na titul viceprezidentek tak jako Isabela v roce 1973, ale rovnou na nejvyšší úřad ve státě a ve volbách s přehledem zvítězily. V Chile se dokonce v roce 2014 utkaly v závěrečném kole boje o prezidentský titul jenom ženy, paradoxně kamarádky z dětství, obě dcery generálů chilské armády, Evelyn Matthei a nakonec vítězná Michelle Bacheletová. V Argentíně potom kandidovala Cristina Fernándezová nejen s přímým odkazem na politické dědictví Evy Perónové, ale i s jejími obřími fotografiemi na všech předvolebních shromážděních.

V České republice ani předtím v Československu přitom dosud nevyšel v překladu žádný z životopisů Evy Perónové publikovaný v zahraničí a této významné osobnosti latinskoamerické historie nevěnoval větší pozornost ani žádný z českých historiků.¹⁵ Teprve

¹⁵⁾ Eva Perónová je samozřejmě obsáhle zmiňována v širších pracích Jiřího Chalupy (*Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile*, Praha 2012, s. 204–206) a Jana Klímy (*Dějiny Latinské Ameriky*, Praha 2015, s. 415–416, samostatnou kapitolu jí pak věnovali editoři publikace *Lidé a dějiny* Miroslav Bárta a Martin Kovář, viz OPATRŇÝ, Josef, Eva Perónová (1919–1952). Nejmocnější žena západní polokoule dvacátého století, in: BÁRTA, Miroslav – KOVÁŘ, Martin et al., *Lidé a dějiny: K roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*, Praha 2017, s. 741–762.

sté výročí narození slavné Argentinky inspirovalo Nakladatelství Epoque k rozhodnutí vydat alespoň její stručný životopis, opět zasazený do širšího kontextu dějin této významné země, ještě před nedávnem jedné z obilnic světa, dnes spíš symbolu politické i ekonomické nestability, který se teď dostává čtenáři do rukou.

Ve skryjském Luhu, září 2019
Josef Opatrný

Země pro chudé imigranty z Evropy a bohaté nevěsty evropských elit

Tradiční elity, ekonomické i politické, se v Argentině dlouho rekrutovaly z vrstvy bohatých statkářů a příslušníků jejich rodin. Od koloniální doby do poslední třetiny 19. století tvořily základ jejich bohatství a postavení ve společnosti obrovské statky, kde se na tisících hektarů pásala stáda polodivokého dobytka. Počet kusů statistikové pouze odhadovali, přesná čísla neznali dlouho do 19. století ani majitelé, ani pasťevci, gaučové. Ti při pravidelných lovech pobili tisíce zvířat, stáhli kůži určenou pro světový trh, část masa skončila nasolená v bečkách a zbytek roztrhala zvěř. Pro export byla určena i velká část soleného masa, pro jeho pochybnou kvalitu ho ovšem vozili jen do států, kde až do osmdesátých let 19. století přežívalo otrokářství.

V sedmdesátých letech 20. století se však objevila možnost diverzifikace argentinského exportu. Umělý led a vynález chladničky otevřely cestu konstrukci chladírenských lodí a továren na mrazení masa, rostoucí poptávka po obilí na světovém trhu pak vedla ve stejné době k procesu nazývaném historiky revolucí na pampách, nedozírných argentinských pláních, kde se zatím toulaly jen miliony dobytčat. Část statkářů začala využívat svoji půdu k pěstování pšenice, již sklízely desítky tisíc sezónních dělníků. Velká část z nich pendlovala mezi jižní Evropou a Argentinou, kde nacházeli vzhledem k nedostatku místní pracovní síly v době žní dostatek pracovních příležitostí, po několika měsících

se pak vraceli do Evropy právě včas, aby tady na opačné polo-kouli pracovali znovu při sklizni obilí na majetcích italských či španělských statkářů. Některé z těchto *golondrinas* – „vlaštovek“, výrazu se běžně užívalo s odkazem na „tah“ sezónních dělníků přes moře – se ale usazovali na argentinském venkově i ve městech, aniž by samozřejmě pronikli mezi elitu.

Tou zůstávali velkostatkáři, pomalu se stávali jejími příslušníky také majitelé zmíněných mrazíren, velmi často spojení s obchodníky, především z Velké Británie, která byla hlavním odběratelem argentinských zemědělských produktů a dodavatelem průmyslového zboží. Z něj měl pro ekonomiku mimořádný význam železniční materiál a přístavní zařízení. Britské společnosti vybudovaly na argentinských rovinách zakrátko řadu železničních tratí spojujících latifundie ve vnitrozemí s pobřežím. Jako jedna z prvních v Argentině, a v Latinské Americe vůbec, začala vozit zboží i pasažéry *The Buenos Ayres Western Railway Company* známá místním jako Západní železnice. Sídlo měla od počátku v Londýně, kde působil i její ředitel – samozřejmě Brit, stejně jako všichni členové správní rady, kanceláře si zřídila v Buenos Aires, ale obsadila je zase převážně Brity, zejména ve funkcích inženýrů dozírajících na technické záležitosti. Její počátky sahaly až do poloviny 19. století, kdy jediný dopravní prostředek mezi regionem západně od Buenos Aires a pobřežím představovaly hřbety koní a soumarů, eventuálně těžké venkovské povozy s obrovskými koly tažené volskými vícespřeženými, jimž ovšem bránily za dešťů v pohybu rozbahněné cesty.

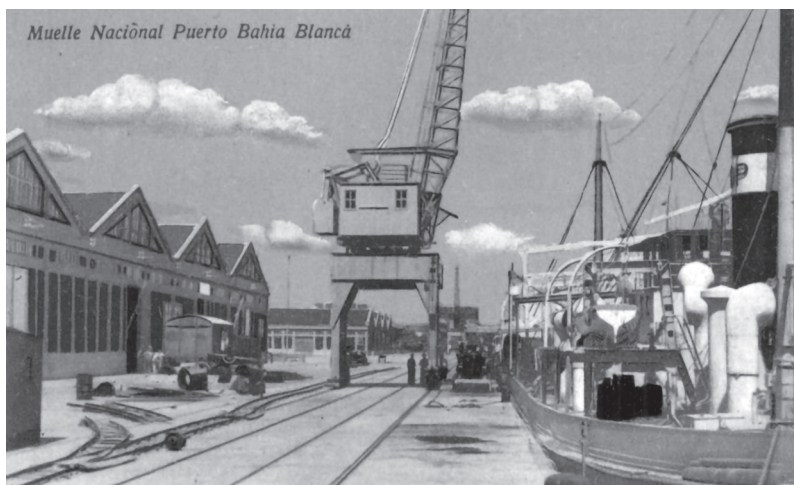
V roce 1853 ustavila skupinka argentinských a britských obchodníků působících v Buenos Aires železniční společnost a požádala o koncesi ke stavbě trati do Flores, městečka nedaleko metropole. Provinční úřady koncesi v následujícím roce udělily

a během tří nadcházejících let položili dělníci deset kilometrů trati. Železniční materiál přivezli z britských ostrovů, původně byl sice určen pro Indii a pak pro potřeby britské armády během krymské války, skončil však v Argentině a tvořil nadále významnou část argentinské železniční sítě. Krymskou epizodou prošla také první lokomotiva na argentinské železnici. Původně ji Britové používali při obléhání Sevastopolu, pak ji ale koupila buenosaireská společnost pro svoji trať mezi Buenos Aires a Flores. Pokřtila ji *La Porteña* (Přístavanka) a nasadila do provozu. Společně s druhou lokomotivou tahala od 30. srpna 1857 nákladní i osobní vagony, jejichž počet rychle narůstal zejména proto, že veřejnost kupovala lístky ve velkém. Za první dva týdny provozu použilo trať 15 000 cestujících, část jen ze zvědavosti. Stabilizoval se jízdní řád, ve všední dny projely jedním směrem dva vlaky, v neděli pak tři, společnost následně trať za provozu prodlužovala směrem na Moreno a na konci desetiletí už jezdily soupravy po 35 kilometrech kolejí. Finanční potíže společnosti a evidentní význam železnice pro provincii přiměly úřady k převzetí trati. Nový vlastník nepřestával nakupovat nové vagony a lokomotivy, zlevňoval jízdné, zaváděl měsíční jízdenky a stále stavěl další železnice, v roce 1865 jezdily vlaky až do Mercedes, skoro sto kilometrů od Buenos Aires a následující rok už zahrnoval jízdní řád i Chivilcoy ve vzdálenosti víc než 150 kilometrů od hlavního města. Na konci roku 1883 tahalo 39 lokomotiv společnosti po téměř devíti stech kilometrech trati 77 osobních a 805 nákladních vozů.

To už ovšem dávno nebyla společnost jediným železničním přepravcem v regionu. V roce 1862 byla ustavena Velká jižní železniční společnost Buenos Aires. Od provinční vlády dostala koncesi provozovat čtyřicet let dráhu mezi Buenos Aires a měs-

tem Chascomus. Stavba probíhala velmi rychle a za tři roky už jezdily vlaky po stokilometrové trati, která vynášela svým britským majitelům velmi slušné příjmy také proto, že dostávali od provinční vlády subvence na provoz. Obě strany přitom měly zájem na prodloužení linky a v roce 1870 proto získala společnost další kontrakt s tím, že položí koleje až do Ayacucha. Na počátku osmdesátých let pak probíhala další jednání, na jedné stranějevila vláda zájem o vyvlastnění ziskového podniku, na druhé straně měla zájem na dalším prodlužování trati, kde musely hrát zkušenosti britského personálu a možnosti získat v Británii potřebný kapitál nemalou roli. Společnost tak dostala garanci existence na dalších dvacet let, což znamenalo nový impulz pro pokládání kolejnic dále na jih. V roce 1883 tak jezdily vlaky až do Tandilu a v následujícím roce dosáhly stavební čety města Bahía Blanca. Na základě zvláštní koncese tu začala společnost budovat přístavní zařízení a během pouhých dvou let bylo uvedeno nejmodernější molo v zemi do plného provozu.

Na druhé straně postavila společnost železnici do Mar del Plata, délka jejích tratí tím dosáhla 1 300 kilometrů, čímž ovšem její stavební aktivity neskončily. V roce 1892 vlastnila téměř 2 000 kilometrů tratí, končících v některých případech v těsné blízkosti přístavních mol. U nich vyrostla obří síla na uskladnění obilí před jeho dopravou na světový trh. Stavěla a vlastnila je sama železniční společnost a její zařízení v Argentině zcela kopírovala vzory v přístavních městech na britských ostrovech. Nejen dispozicemi vybavení přístavů, vyrobených samozřejmě britskými firmami, ale i stavebním materiálem pro administrativní budovy a domy zaměstnanců, v případě kvalifikovaných odborníků, zpravidla zase britských občanů.

*Přístav ve městě Bahía Blanca na přelomu 19. a 20. století.
(Zdroj: archiv autora)*

Přístavní městečko Puerto White tak nemělo jen ráz podobných aglomerací na britských ostrovech, ale částečně dokonce anglické jméno. V roce 1883 zde zakotvil první parník po přímé plavbě z Británie a jeho příjezd znamenal silný impuls pro zrychlení stavebních aktivit otevřených podpisem nedávno dojednané koncese. Stavební práce neskončily otevřením prvního mola. Přístavem totiž procházelo stále větší množství obilí, což znamenalo tlak na neustálé rozšiřování a modernizaci. V roce 1901 zde dokončili montáž nového mola ocelového, umožňujícího kotvení 16 zaoceánských parníků. Ze dvou sil o kapacitě 26 500 tun mohlo 30 elektrických a dva parní jeřáby naložit na lodi každý den 10 000 tun obilí. Pokud tak odtud odvezly v roce 1902 zaoceánské parníky 273 000 tun obilí, odplouvaly o tři roky později už s 876 000 tunami.

Část obilnin, ale i jiných komodit, sem přivážela nová trať vybudovaná na přelomu století z Neuquenu. V tomto regionu

se ovšem neangažovala společnost jen stavbou železnice. Ve spolupráci s místními úřady zde prováděla rozsáhlé zavlažovací práce v údolí Rio Negro, jimiž podstatně ovlivnila ekonomiku oblasti. Vybuďovala od přehrad na řece Neuquen hlavní kanál o délce 120 kilometrů s řadou kanálů menších, schopných zúrodnit 150 000 akrů půdy, na níž pěstovali místní zemědělci vojtěšku, vinnou révu, jabloně či hrušně.

Úspěchy obou železničních společností inspirovaly další britské podnikatele k zakládání nových podniků, téměř vždy podle stejného vzorce. Umožnit spojení argentinského vnitrozemí s velkými námořními přístavy nebo přístavy říčními schopnými přijímat velké oceánské lodi, především Buenos Aires, ale také Rosario a přístavy další, ředitelství sídlila zpravidla v Londýně, v Argentině pak měly společnosti místní kanceláře, nejvyšší úředníci ovšem přicházeli zase z britských ostrovů. Na začátku 20. století Britové objevili v Argentině další prostor pro slibné investice. Geologové našli bohaté prameny ropy a britské společnosti nijak neváhaly. Brzy dovezly potřebné zařízení, najaly v Británii technický personál a zahájily těžbu určenou zase z větší části pro světový trh.

V Argentině tak přechodně či trvale žilo mnoho Britů, zakládali tady svoje kluby, do nichž měli přístup i jejich místní obchodní partneři či podílníci ve společných podnicích. Ve společenských klubech hráli bridž, ve sportovních klubech pěstovali fotbal, pólo, box nebo jachting. Někteří Angličané přijeli s celými rodinami a jejich dospělí synové a dcery se stále pohybovali ve smíšeném prostředí, kde nepředstavoval jazyk žádnou překážku. Mladí Argentinci a Argentinky mluvili velmi často anglicky, mladíci se naučili angličtině během studií ve Spojených státech nebo v Británii a zdokonalovali ji v kontaktu s majiteli

a zaměstnanci britských firem v metropoli i v Argentině, mladé dámy měly někdy od dětských let anglické vychovatelky nebo učitelky angličtiny. Smíšené sňatky nebyly žádnou výjimkou, protože obě strany jevíly zájem na utužení hospodářských vazeb rodinnými svazky. Britští gentlemani se ženili s dcerami místních latifundistů a majitelů mrazíren, jejichž synové hledali životní partnerky mezi dcerkami bankéřů a ředitelů železničních společností, kteří zastupovali v Buenos Aires, Rosariu či Mendoze bankovní domy sídlící v londýnské City. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století tak měla řada příslušníků argentinských elit nejen anglická jména, ale také příjmení a rozhodujícími osobnostmi politického života země se stali v roce 1943 generálové Arturo Rawson a Edelmiro Julián Farrell. Oba pocházeli z rodin, které se přistěhovaly do Argentiny už v 19. století, v prvním případě ze Spojených států a v druhém z britských ostrovů.

Masivní přítomnost Britů, ale i jiných cizinců v argentinské společnosti přijímali ovšem někteří Argentinci s jistými pochybnostmi, a dokonce s odporem. Především členové kulturní elity varovali před příliš silným vlivem anglosaské kultury a spatřovali v jejím pronikání hrozbu pro svébytnou místní kulturu založenou na hispánské tradici. Přitom viděli v kultuře nástroj, jímž budou cizinci upevňovat svoje pozice v ekonomické a politické sféře Argentiny a celého regionu, za jejíhož mluvčího se začala považovat část argentinské politické elity. Není náhodou, že už v roce 1891 publikovaly právě buenosaireské noviny s příznačným titulem *La Nación* – patřící k vůbec nejčtenějším periodikům v celé Latinské Americe – esej kubánského exulanta, básníka, novináře a politika José Martího *Nuestra América* (Naše Amerika). Čtenáři v Argentině a pak v dalších zemích regionu ho přijali s nadšením jako výzvu k ochraně hodnot vlastních domácích společností a pro-

jev odporu hispánské Ameriky proti poručnickým ambicím států anglosaského světa. „Největším nebezpečím naší Ameriky je pohrdání velkého souseda, který ji nezná, a protože den návštěvy se blíží, je nezbytně nutné, aby ji soused poznal, brzy ji poznal, aby jí neopovrhoval. Z nevědomosti by na ni nakonec možná hleděl se žádostí. Z úcty, až by ji poznal, odtáhl by od ní ruce.“¹⁶

Události konce 19. a začátku 20. století potvrdily oprávněnost Martího obav a nedůvěry části latinskoamerické společnosti vůči severnímu sousedovi. Španělsko-americká válka, politika Washingtonu v nejsevernější části Kolumbie – v Panamě, a počínání americké diplomacie během druhé venezuelské krize inspirovaly argentinské ministerstvo zahraničních věcí k formulování tzv. Dragovy doktríny. Ministr zahraničních věcí Luis Maria Drago jí formálně upíral velmocem právo vymáhat splácení dluhů hrozbou vojenského zásahu, doktrína však měla širší platnost a znamenala odmítnutí politiky nátlaku velmocí v regionu vůbec. Hlasu Argentiny na mezinárodní scéně bylo přitom třeba naslouchat. „Ještě před několika generacemi jeden z nejzaostalejších koutů zeměkoule se nyní zařadil po bok těch nejbohatších a nejvyspělejších národů světa.“¹⁷ V Argentině přitom existovaly obrovské lokální rozdíly, některé vnitrozemské provincie žádnou proměnu nezaznamenaly, rychle se naopak rozvíjely provincie na březích velkých řek; největšího rozmachu dosáhla provincie Buenos Aires a tady jeden z nejdůležitějších přístavů západní hemisféry – Buenos Aires, nejen politické, ale také ekonomické centrum země. Do značné míry právě díky němu byl argentinský HDP v přepočtu na hlavu na úrovni čísel nizozemských

¹⁶⁾ MÁRTÍ, José, *Moje Amerika*, Praha 1985, s. 101.

¹⁷⁾ CHALUPA, J., *Dějiny Argentiny...*, s. 158.

či německých a převyšoval HDP ve Švýcarsku, o zemích na jihu Evropy vůbec nemluvě, což ostatně vysvětluje nekončící proud vystěhovalců z Itálie a Španělska.

Také díky nim vzrostla rozloha obdělávané země téměř pětkrát, na skoro 25 milionů hektarů vesměs úrodné půdy. Na nich rostly plodiny exportované do celého světa a Argentina tak patřila k největším světovým exportérům, měřeno v přepočtu na jednoho obyvatele. Dosahovala nejvyšší světové produkce kukuřice, druhé nejvyšší produkce ovčí vlny a třetího objemu v chovu hovězího dobytka. Tyto komodity představovaly také 90 % exportu, z něhož mířilo přes 80 % do západní Evropy, na prvním místě do Británie.

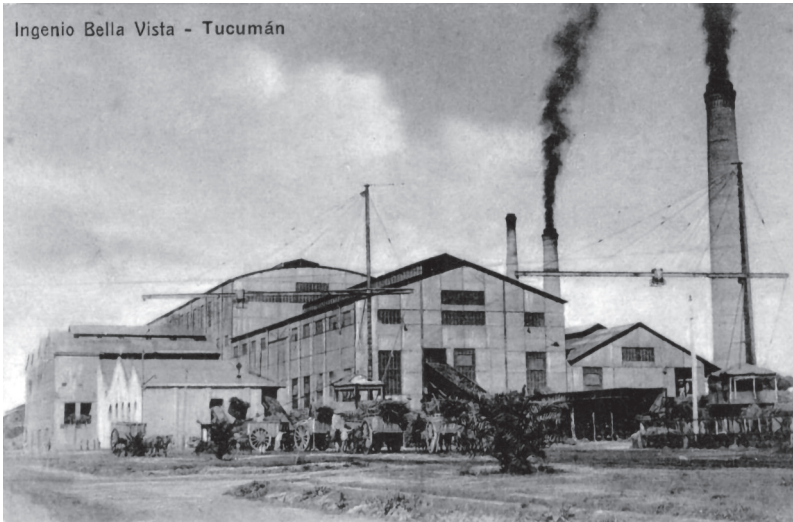
Britské společnosti dominovaly také v argentinském dovozu, na molech argentinských přístavů tak vykládali dělníci nejen výrobky textilek v Manchesteru a železniční materiál z Birminghamu, ale též uhlí z dolů na britských ostrovech. Do Argentiny rovněž mířily z londýnských bankovních domů velké investiční prostředky, činily 10 % veškerých britských investic v zahraničí. S britskými investicemi spojují argentinstí hospodářští historikové růst kilometráže argentinské železnice, z 14 100 kilometrů v roce 1895 narostla na 32 150 kilometrů v roce 1914.

Ekonomiku země však nepředstavovala jen železnice a zemědělství. Rostl také objem průmyslové výroby, spojené ovšem zase

*Informační brožurka pro
zájemce o vystěhovalectví
do Argentiny.*

(Zdroj: archiv autora)

Cukrovarnický průmysl hrál na konci 19. století v Argentině významnou roli. Na pohlednici vyobrazen cukrovar v Tucumánu. (Zdroj: archiv autora)

hlavně se zpracováním zemědělských produktů, částečně také nerostných surovin, kde po roce 1907, kdy začala těžba z bohatých pramenů ropy v Comodore Rivadavia, narůstal význam chemického průmyslu. Ten ovšem nedosahoval zdaleka významu průmyslu potravinářského. Zde hrál důležitou roli cukrovarnický průmysl v okolí Tucumánu, dovážel strojní zařízení také z českých strojírenských závodů a funkci ředitele jednoho z největších cukrovarů tady zastával Richard Lehký, který sem původně přijel se strojním vybavením z pražské továrny Breifield Daněk. Cukrovary dodávaly svoje produkty továrnám na výrobu čokolády Noel a sušenek Bagley. Tyto podniky odebíraly i část produkce továrny Vicenta Casarese La Martona zpracovávající mléko části pampského stáda různých *estancieros*, specializují-

cích se na chov mléčných plemen, jejichž základní kusy dovezli z Evropy.

Evropský původ mělo i strojní zařízení pivovarů, v nichž pracovali četní středoevropští sládkové a další odborníci, přilákaní sem i inzeráty v českých *Sladovnických listech*. Propagační materiály pivovaru Quilmes – vlastníka s málo španělským jménem Otto Bemberg – přitom představovaly Quilmes jako největšího výrobce piva na světě. Stroje vyráběly i mouku ve Mlýnech Río de la Plata v Puerto Madero stejně jako slad pro pivovary, zatímco chmel museli argentinští pivovarníci kvůli nevhodné kvalitě místní produkce dovážet zase z Evropy, včetně českých zemí.

Zcela výjimečné postavení měly ovšem v potravinářském průmyslu mrazírny masa. Napomohl k tomu zvýšený zájem o kvalitní mražené maso v Evropě, jemuž výrazně prospěly technologické změny při mražení a chlazení masa na přelomu 19. a 20. století. Nejdřív k nim přikročila jatka v Chicagu, jejichž příkladu následovala velmi brzy Argentina. Argentinští podnikatelé nakoupili americká zařízení a v okolí Buenos Aires vyrostly desítky *frigoríficos* – mraziren. Symbolem tohoto boomu se stalo městečko Berisso, kde nacházely zaměstnání tisíce imigrantů ze střední Evropy.

Největší továrna v Argentině začátku 20. století ovšem nevyráběla potraviny, ale boty, přirozeně používala kůže dobytka z pamp. Majitelé těchto továren vytvořili vlivnou skupinu s těsnými kontakty na politickou sféru, kde se s úspěchem pokoušeli prosazovat svoje zájmy. Její výraznou postavou byl obchodník německého původu Ernesto Tornquist, vlastnil nejen metalurgický závod Tamet, ale také obrovský statek Curumalán, hned několik cukrovarů a dva luxusní hotely, jeden z nich v Buenos Aires, druhý s příznačným jménem Bristol v Mar del Plata, leto-

visku argentinské společenské smetánky. Kromě toho zastupoval v Argentině zájmy Kruppových závodů. Stejně jako další představitelé hospodářské sféry vyjadřoval často uspokojení nad úspěchy, jichž dosahovaly nejen jeho podniky, ale ekonomika země jako celek.

Nesporný ekonomický růst Argentiny na přelomu století zdůrazňovaný klasickou i moderní literaturou však měl ne jeden stín. Ty nejvážnější v sociální a politické oblasti, kde v prvním případě neměly z makroekonomického rozmachu země stejný užitek všechny vrstvy společnosti, což mohlo v případě krize vážně ohrozit její stabilitu. V druhém případě pak ležela veškerá moc v rukách úzké vrstvy politické elity, ale i tady hrozily nebezpečné celospolečenské komplikace, pokud by uprostřed této elity došlo k nějakému otřesu. „Nové století přineslo Argentinské republice skutečný ekonomický růst, ale v politické sféře stagnaci. Rostly exporty, imigranti přicházeli ve stovkách tisíc, stát investoval do obrany i školství, renty z velkých venkovských statků dovolovaly svým majitelům žít v luxusu. Vysoká vrstva zcela ovládala politický život.“¹⁸⁾

Část této elity si hrozby uvědomovala i proto, že se už na konci 19. století objevily dvě vrstvy projevující zájem o účast na politickém životě. Racionálně uvažující příslušníci elity se nebránili myšlence tuto účast umožnit s jasným kalkulem, a sice že zamezí jejich radikalizaci a nové postavení donutí tyto vrstvy respektovat alespoň částečně stávající mocenské poměry. Jedním z těchto segmentů společnosti usilující o vstup na politickou scénu byly střední městské vrstvy. Jejich mluvčí ustavili už v roce 1891 *Unión*

¹⁸⁾ SAENZ QUESADA, María, *La Argentina. Historia del país y de su gente*, Buenos Aires 2001, s. 420.